

Бургоева А.Н.

**ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН КЫЛМЫШТУУЛУГУН АЛДЫН АЛУУДАГЫ
АТА-ЭНЕНИН ТАРБИЯСЫНЫН МААНИСИ**

Бургоева А.Н.

**ЗНАЧЕНИЕ ВОПИТАНИЯ РОДИТЕЛЕЙ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ**

A.N. Burgoeva

**THE VALUE OF EDUCATION OF PARENTS IN THE PREVENTION
OF JUVENILE CRIME**

УДК: 347-21.13

Жашы жете элек өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугун алдын алуудагы ата-эненин тарбиясынын өзгөчө мааниси. Балага туура тарбия берүү менен коомдогу кылмыштуулукту алдын алуу маселелери.

Негизги сөздөр: кылмыштуулук, тарбия, ата-эне, мыйзам, алдын-алуу, өспүрүм.

Особое значение придается воспитанию родителями несовершеннолетних детей для предупреждения преступности. Предупреждение преступности в обществе можно путем правильного воспитания детей.

Ключевые слова: преступление, воспитание, родитель, закон, достижение, возраст.

Special importance was attached to the education of parents of minor children for the prevention of crime. Crime prevention in society can be achieved by proper upbringing of children.

Key words: crime, education, parent, act, achievement, age.

Азыркы учурда көптөгөн жашы жете элек өспүрүмдөр өздөрүнүн аракетин толук андап билбестен, кылмыштуу жолго түшкөндүгү, коомдун актуалдуу маселесине айланып калды. Албетте, бул социалдык терс көрүнүштөрдүн келип чыгышына биринчиден, ата-эненин өз баласына туура же талапка ылайыктуу тарбия бере албагандыгы болуп жатат.

Анткени, КРнын Үй-бүлө Кодексинин 59-беренесинде көрсөтүлгөндөй, ар бир бала үй-бүлөдө жашоо жана туура тарбиялануу укугуна ээ. Ошондой эле, ар бир бала 18 жашка толгонго чейин, өз ата-энесинин колунда тарбияланууга, кызыкчылыктарына камсыз болушуна, камкордукка алынуусуна, ар тараптуу өсүп жетилишине жана анын адамдык аброюнун урматталышына укуктуу¹⁸⁰. Бул балдардын укуктарын иш жүзүнө ашырууну, ата-энелерге динде да, мыйзамда да милдет катары жүктөлөт. Бирок, тилекке каршы, учурдагы көпчүлүк ата-энелер объективдүү же субъективдүү себептерден улам өз милдеттерин аткарбагандыгы, учурдун көйгөйү болуп калууда.

Ата-эне баланы жарык дүйнөгө биологиялык жаныбар-индивид катары алып келет. Бала төрөл-

гөндө, ал физиогенетикалык түзүлүшү боюнча ата-энесине тартат бирок, ал баланын ата-энеси жакшы инсандар болгон болсо, балада жакшы инсан болуп чыгат деген сөз эмес. Же тескерисинче, бала эч качан жаман же кылмышкер болуп төрөлбөйт. Баланын биологиялык калыптануусун, социалдык калыптануусу үстөмдүк кылып жада калса жок кылып салат. Баланын өсүп жетилүүсүндө, биологиялык факторлорго караганда, социалдык факторлор чоң таасирин тийгизет. Мына ошондуктан, бала татыктуу инсан болуп калыптанууда, ата-эненин туура тарбиясы маанилүү орунду ээлейт.

Баланы тарбиялоо өтө татаал жаран. Анткени, коомдо табияттан идеялдуу ата-эне болбойт. Бирок, ар бир ата-эне перзентин татыктуу инсанга айландыруу үчүн, туура тарбиялоо мыйзам ченемдүүлүктөрүн жакшы билүүсү зарыл. Ошондуктан, ар бир баланын келечектеги жашоосунун калыптанышын өзүнүн ата-энеси түзөт¹⁸¹.

Баланы тарбиялоо-бул биздин жашообуздагы эң татаал жана маанилүү тапшырма. Ошондуктан, те илгертен айтылып кеткендей – «балдар биздин келечегибиз, балдар келечектеги аталар, энелер жана коомду улантуучулар».

Эгерде ата-эне балага туура тарбия берсе, анын бактылуулугу, а туура эмес тарбия берсе, анда ата-эненин келечектеги кыйналуусу, көз жашы жана коомдун алдында күнөөлүүлүгү. Ата-эне балдарын бактылуу, билимдүү жана жоопкерчиликтүү кылып тарбияласа анда, ал балдар келечекте ишеничтүү, өзүнө ишене билген жана көз карандысыз болуп чыгат. Себеби, бала алган тарбиясынын негизинде гана келечекте ийгиликке жана жакшылыктарга жетише алат.

Баланы тарбиялоону, ал жарык дүйнөгө келгенден кийин эмес, түйүлдүк пайда болгондон тартып баштоо керек. Бирок, азыркы учурдагы жаш ата-энелер, буга анча маани бере бербейт. Бул жарык дүйнөгө келе жаткан перзенттин келечектеги тагдыры үчүн, мына ошол түйүлдүктөн баштап алган тарбиясынын мааниси чоң.

Себеби, кош бойлуу аялдын каны аркылуу түйүлдүк азыктанат. Ошондуктан, кош бойлуу аял тамактануу гигиенасын, уктуу, эс алуу гигиенасын

¹⁸⁰ Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси 30.08.2003-ж.

¹⁸¹ И.С. Кон. Психология старшеклассника – М., 1980 г.

толук сактоосун жана өзүн туура алып жүрүүсүн, ичимдик ичпөөсү, чылым чекпөөсү жана ошондой эле, жагымдуу психологиялык климатта болуусу зарыл.

Көптөгөн өнүккөн мамлекеттерде, болочок жубайлар баш кошордон бир нече ай мурда, нике каттоо бөлүмдөрү аркылуу, медициналык кароодон өтүп, ден соолугу ар тараптан текшерилет. Андан соң, атайын даярдалган адис-психолог, педагогдордун кеңеши боюнча, тийиштүү илимий булактарды окуп өздөштүрүп, жубайлардын ортосундагы мамилени жана перзентти тарбиялоонун психологиялык-педагогикалык негиздерин үйрөнүшөт. Эгер, алар перзенттүү болуунун кааласа, экөө тең узаакка созулган медициналык изилдөөдөн өтүшөт. Изилдөөнүн натыйжасы боюнча, дарыгер уруксат берген аял гана төрөй алат. Анткени, бул элдерде адамдын өмүрү үчүн маанилүү органдары эмес, жада калса тиши оорукчан аялда төрөөгө укуксуз. Келечектеги инсандар үчүн, алар төрөлө электе кам көрө башташат, ал эми бизде болочок ата-энелердин айрымдары үй-бүлө күтүүгө даяр болбой туруп, балалуу боло беришет. Мына ошондуктан, төмөнкү туура тарбиялоо критерийлерин аткарууну, болочок жубайларга айтып кетүүнү туура деп таптым:

– ата-эне баласы менен чогуу эрезеге жеткенге чейин бир үй-бүлөдө жашоого; азыркы күндө көптөгөн ата-энелер же алардын бирөөсү, үй-бүлөнүн экономикалык шартын ойлоп, чет мамлекеттерге иштегени кетип же болбосо өлкөнүн ичинде жумуш менен алек болуп, балдарын башка субъектилердин кароосуна таштап кетип жатышат. Бул учурда, балага эч ким өзүнүн ата-энесиндей кубаныч жана камкордукту тартуулай албайт. Балага кам көрүп жаткан субъектилер, канчалык эмоционалдык ысык мамиледе болсо да, толук түрдө ата-энелик сүйүүнү жана мээримди бере албайт. Эгер балага, бала чагында жетиштүү ата-эненин көңүл буруусу, ысык мамилеси болбосо, ал баланын өсүп жетилүүсүндө психофизиологиялык бузулууга дуушар болот. Натыйжада, бала жашоосундагы анчалык мааниси жок көйгөйлөрдү чечүүдө, өзүн жардамсыз, колдоосуз сезип коомдун терс көрүнүштөрүнө аралашып кетүүсүнө алып келиши мүмкүн;

– балдарды жана өспүрүмдөрдү ар тараптуу жашоо шарты менен камсыздоо; Албетте, ар бир ата-эне, ата-энелик статуска ээ болгондон тартып, өз балдарын ден соолугун, тамак-ашын, кийим-кечесин, билим алуусун, ар түрдүү баланын жөндөмүнө жараша спорт жана башка ийримдерге катыштыруусун камсыздоого милдеттүү. Бала материалдык жактан аз камсыз болгон учурда, башка балдарга атандашуунун негизинде психологиясы бузулууга дуушар болуп туура эмес иш-аракеттерди жасоого бара баштайт¹⁸². Себеби, жагымсыз үй-бүлөлүк шартта чоңойгон балдардын көбүнчөсү укук

бузуучулар же психикалык жетишпеген өспүрүмдөр чыгуусун илимде тастыкталган. Бирок, өтө ашыкча жашоо шарты менен өсүп чоңойгон балада, коомдун терс көрүнүштөрүнө аралашып кетиши мүмкүн. Эгерде негиздүү материалдык жактан жетишсиз үй-бүлөлөр болсо, анда ал үй-бүлөлөргө мамлекет тарабынан жардам жана колдоо көрсөтүлүүсү керек;

– ар дайым баланы ата-энеси көзөмөлдөп туруусу; Көзөмөлдүн жоктугу, баланы өз билгенинче жүрүүгө алып келет. Натыйжада, бала социалдык терс көрүнүштөргө аралашып коомдун көчө балдарына же укукка каршы аракеттерди жасашкан ар түрдүү топторго биригүү менен кылмыштуулукка барат. Анткени, жашы жете элек өпүрүм, өзүнүн аракеттеринин кечсепеттерине сарасеп салбай туруп эле, кызуу кандыкка алдырып коомдун оң жана терс көрүнүштөрүн өзүнө кабыл алат.

Мына ошол убакта, ата-эне баласына, өз учурунда жардам көрсөтүп, кеңеш берип, зарыл кезде колдоп, кубаттап көзөмөлгө алуусу учурдун жана мыйзамдын талабы. Ошондой эле, ата-эне баласын ар түрдүү массалык маалымат каражаттарынан, балдарга психологиялык терс таасир бере турган сексуалдык жана криминалдык маалыматтардан, кинофильмдерден оолак болуусун көзөмөлдөп туруусу керек. Ошону менен бирге, спирттик ичимдиктерден, чылым чегүүдөн жана кумар оюндарынан да алыс болуусун ата-эне көзөмөлгө алуусу зарыл;

– ата-эне өзүнүн балдарынын көз алдында үлгү катары болуусу; Ата-эненин өзүн алып жүрүүсү, анын мүнөзү жана жеке адамдык сапаттары кандай болсо да балдарында да, ошондой белгилер табияттан калыптанат. Эгер тескерисинче, ата-эненин жүрүм-туруму мыйзамдын да, адеп-ахлактын да ченемдерине туура келбесе анда балада да, дал ошондой жүрүм-турум калыптанат;

– ата-эне баласын өтө каттуу, азап-тозокко салуу же мазактоо менен тарбиялоого мүмкүн эмес; баланы жашоодо ата-энеси анчалык мааниси жок күнөөсү үчүн, каттуу жазалоосу (физикалык күч колдонуп) негизсиз. Анткени, жаш маалынан бала көп жаны кыйналган болсо, боору оорубаган, эч кимди аябаган жана башкаларга да, жакшылык каалабаган болуп, тарбияланып калышы мүмкүн. Себеби, туура тарбиялоонун дагы бир критерийи болуп, балага жакшы тарбия берүү эсептелет. Бул деген, баланы келечекте коомго жардам берүүнү үйрөтүү дегенди түшүндүрөт;

– ата-эне баласынын көз алдында күчтүү болуусу керек. Кандай гана көйгөйлөр болбосун, ата-эне балдарын көзүнчө ачууга алдырып, жинденүүсү, баланын психологиялык өнүгүүсүнө зыянын тийгизет.

Ошол себептен, ата-эне өздөрүн тынч абалда кармап, натыйжалуу чечим чыгаруусу зарыл. Ошондо, баланын ата-энеге ишеничи артып, өзүнүн коркунучтарынан жана кооптонууларынан алыс болот;

¹⁸² Л.Ф. Обухов. Возрастная психология. Издание третье. – М., 2003 г.

– ата-эне балдарын ар дайым, ар кандай жагдайда түшүнө билүү; ата-эне ар бир баласынын ички дүйнөсүн билүү жана анын көйгөйлөрүн сезүү жөндөмдүүлүгүнө ээ болуусуна зарыл.

Ата-энедеги мындай жөндөмдүүлүк баланын өзүн-өзү ойлоону жана башка адамдар менен тил табыша билүүнү үйрөтө алат.

– ата-эне баланы тарбиялоодо авторитардык стилди эмес, демократиялык стилди тандоосу керек; бул стил баланы жигердүү, демилгелүү, чечкиндүү, жоопкерчиликтүү жана өз алдынча болууга жөндөмдүү кылат. Ал эми, эгерде ата-эне баланы тарбиялоодо авторитардык стилди тандаса, анда бала өзүнүн ата-энесинен алыстап, өзүн үй-бүлөдө маанисиз сезип, жыйынтыгында баланын психикасына терс таасир этүү менен коомдук терс көрүнүштөргө же кылмыштуулукка аралашуусуна түрткү берет¹;

– ата-эненин укуктук аң-сезиминин жогору болуусу. Бул критерий боюнча, ата-энеге, эрезеге жете элек баласы үчүн, мамлекет тарабынан берилген укуктары жана милдеттери жөнүндө түшүнүгүнүн болуусу. Ошону менен бирге, ата-эненин, баласына карата мыйзамсыз аракеттери үчүн жоопкерчиликтүү экендигин сезе билүүсү;

– ата-эне балага сый мамиледе болуусу; Ата-эне тарбия берүүдө, балдарына ысык мамиле жасоосу, эркелетүү жана жакшы иш аракеттери үчүн сыйлоо өтө маанилүү. Эгерде тескерисинче, ысык мамиледе болбоо, эркелетпөө жана мактабоо баланын өсүп жетилүүсүнө терс таасирин тийгизет;

– ата-эне баланы тарбиялоодо, диний нормаларды да эске алуусу зарыл. Анткени, баланы диний

нормалардын чегинде тарбиялоо, баланы ыймандуулукка, ак ниеттүүлүккө, кечиримдүүлүккө жана кичи пейилдикке тарбиялайт. Ушундай сапаттарга ээ болгон балдар эч качан кылмыштуулукка барбайт.

– ата-эненин психо-педагогикалык билим деңгээлинин жогору болуусу; Ата-энедеги мындай жөндөмдүүлүк баланы оңой тарбиялоого жардам берет.

– ата-эне өзүнүн балдарынын алдындагы кадыр-баркка ээ болуусу; Эгер ата-эне кадыр-баркка ээ болсо гана анын айткандарын балдары угат. Бул үчүн, ата-эне тууган-туушкандарынын, тааныштарынын жана досторунун алдында сый урматка ээ болуусу зарыл.

Мына ушул, туура тарбиялоонун критерийлерин ата-энелер балдарын тарбиялоодо, так аткарган болсо, анда балдарын коомдун терс көрүнүштөрүнөн, анын ичинде кылмыштуулуктан сактай алат. Ошону менен бирге, чыныгы инсан болуп чыгуусуна өбөлгө түзөт.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө Кодекси. 30.08.2003.
2. Сабиров А.А., Мурат кызы Салтанат. Семейное право Кыргызской Республики. Учебник для вузов. – Б., 2003.
3. В.Н. Кудрявцева, В.Э. Эминова. Криминология – М., 1997.
4. Л.Ф. Обухов. Возрастная психология. Издание третье – М., 2003.
5. И.С. Кон. Психология старшеклассника. – М., 1980.

¹ Л.Ф. Обухов. Возрастная психология. Издание третье – М., 2003 г.

Рецензент: кандидат юридических наук Тайлакова С.Дж.